

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta, Katedra asijských studií
BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Korejská lidově demokratická republika za vlády

Kim Čong-ila

Democratic People's Republic of Korea under Kim Jong-il

Olomouc 2024 Nikol Krupičková

vedoucí diplomové práce: Mgr. Štěpánka Horáková

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „*Korejská lidově demokratická republika za vlády Kim Čong-ila*“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla jsem v ní všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 27. 6. 2024

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda věnovala velké poděkování Mgr. Štěpánce Horákové za odborné vedení mé práce, za její čas, cenné poznámky a připomínky a také za možnost častých konzultací, které mi byly velkým přínosem.

Anotace

Název práce:	Korejská lidově demokratická republika za vlády Kim Čong-ila
Autor:	Nikol Krupičková
Vedoucí práce:	Mgr. Štěpánka Horáková
Počet stran a znaků:	40 stran, 66 287 znaků s mezerami
Počet použitých zdrojů:	32
Klíčová slova:	Korejská lidově demokratická republika, Severní Korea, KLLDR, Kim Čong-il, vláda, hladomor

Bakalářská práce se zaměřuje na období vlády bývalého vůdce Korejské lidově demokratické republiky Kim Čong-ila od druhé poloviny 90. let do roku 2011. V práci jsou popsány klíčové aspekty Kim Čong-illovy vlády od ekonomického rozvoje, lidských práv, vojenských strategií a mezinárodních vztahů až po jejich dopady na severokorejskou společnost. Prostřednictvím zkoumání těchto klíčových aspektů si práce klade za cíl poskytnout komplexní porozumění vládnoucím mechanismům Severní Koreje, vývoji ekonomického aparátu, životu severokorejské společnosti, zvyšující se důležitosti severokorejské armády a mezinárodním interakcím během Kim Čong-illovy vlády. Zvláštní důraz v praktické části této práce je kladen na přírodní katastrofy, které během druhé poloviny 90. let KLLDR postihly a jejichž dopad vyústil v rozsáhlé hladomory.

Abstract

Title:	Democratic People's Republic of Korea under Kim Jong-il
Author:	Nikol Krupičková
Supervisor:	Mgr. Štěpánka Horáková
Number of pages and characters:	40 pages, 66 287 characters
Number of used sources:	32
Keywords:	Democratic People's Republic of Korea, North Korea, DPRK, Kim Jong-il, rule, famine

The bachelor thesis focuses on the reign of the former leader of the Democratic People's Republic of Korea, Kim Jong Il, from the second half of the 1990s to 2011. The thesis describes key aspects of Kim Jong Il's rule from economic development, human rights, military strategies and international relations to their impact on North Korean society. Through examining these key aspects, the thesis aims to provide a comprehensive understanding of North Korea's governing mechanisms, the development of the economic apparatus, the life of North Korean society, the increasing importance of the North Korean military, and international interactions during Kim Jong Il's rule. Special focus in the practical part of this thesis is directed towards natural disasters that affected the DPRK during the second half of the 1990s, which resulted in widespread famines.

Obsah

EDIČNÍ POZNÁMKA	6
ÚVOD	7
1. PŘEVZETÍ MOCI A NASTAVENÍ VLÁDNÍCH MECHANISMŮ	9
<i>1.1 KULT OSOBNOSTI</i>	10
<i>1.2 IDEOLOGIE ČUČCHE</i>	11
<i>1.3 PROPAGANDA</i>	11
<i>1.4 POLITICKÝ SYSTÉM</i>	12
2. VÝVOJ EKONOMIKY	14
<i>2.1 VÝVOJ EKONOMIKY V PRŮBĚHU 90. LET</i>	14
<i>2.1.1 SOUKROMÉ EKONOMICKÉ AKTIVITY A ČERNÝ TRH</i>	15
<i>2.1.2 ZAHRANIČNÍ OBCHOD</i>	16
<i>2.2 HOSPODÁŘSKÉ OŽIVENÍ 1999–2001 A PŘEDBĚŽNÉ REFORMY</i>	16
<i>2.2.1 ČERVENCOVÉ REFORMY ROKU 2002</i>	17
<i>2.2.2 ČERVENCOVÉ REFORMY ROKU 2009</i>	18
3. MEZINÁRODNÍ VZTAHY	19
<i>3.1 VZTAHY NA KOREJSKÉM POLOOSTROVĚ</i>	19
<i>3.1.1 FÁZE MEZI LETY 1995 AŽ 2000</i>	19
<i>3.1.2 FÁZE MEZI LETY 2000 AŽ 2007</i>	20
<i>3.1.3 FÁZE OD ROKU 2008</i>	20
<i>3.2.1 RÁMCOVÁ DOHODA V LETECH 1994–2003</i>	21
<i>3.2.2 ŠESTISTRANNÁ JEDNÁNÍ</i>	21
<i>3.3 VZTAHY S ČÍNSKOU LIDOVOU REPUBLIKOU</i>	22
<i>3.3.1 ROLE ČÍNSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY V DENUKLEARIZACI KOREJSKÉHO POLOOSTROVA V LETECH 1993 AŽ 2003</i>	23
<i>3.3.2 BILATERÁLNÍ VZTAHY A EKONOMICKÁ POMOC</i>	23
<i>3.3.3 ROLE MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍ</i>	24
PRAKTICKÁ ČÁST	25
4. PŘÍRODNÍ KATASTROFY VEDOUcí K ROZSÁHLÝM HLADOMORŮM NA ÚZEMÍ KOREJSKÉ LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ REPUBLIKY BĚHEM 90. LET	25
<i>4.1 POTRAVINOVÁ KRIZE A KLIMATICKÉ PODMÍNKY</i>	26
<i>4.2 ODHADY DOPADŮ POVODNÍ V LETECH 1995–1997</i>	27
<i>4.3 HUMANITÁRNÍ POMOC Z MEZINÁRODNÍ STRANY V LETECH 1995–2001</i>	29
<i>4.4 ODHADY DEMOGRAFICKÝCH DOPADŮ HLADOMORU</i>	31
ZÁVĚR	35
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	36

Ediční poznámka

Korejské výrazy jsou v práci přepsány do latinky pomocí české populární transkripce a jsou zvýrazněny *kurzivou*. Při transkripci byla zohledněna asimilace pouze uvnitř slov, nikoli mezi slovy. Definice cizích slov a zkratk jsou vysvětleny v poznámce pod čarou. Český překlad korejských výrazů je uváděn v uvozovkách. Korejská vlastní jména jsou psána v pořadí rodové jméno, poté vlastní jméno. Pro přehlednost jsou internetové zdroje na rozdíl od knižních zdrojů uvedeny v poznámce pod čarou společně s hypertextovým odkazem.

Úvod

Cílem této bakalářské práce je zaměřit se na klíčové aspekty vlády Kim Čong-ila a popsat jejich mnohostranné dopady na severokorejskou společnost i mezinárodní společenství. Zkoumáním těchto aspektů jeho vlády, hospodářské politiky, dodržování lidských práv, vojenského vývoje, diplomatických strategií a mezinárodních vztahů si tato studie klade za cíl osvětlit vnitřní fungování severokorejského režimu v tomto klíčovém období Severní Koreje v letech vlády Kim Čong-ila, tedy od druhé poloviny 90. let do roku 2011. Na jeden z aspektů, který ovlivnil KLDR během prvních let Kim Čong-illovy vlády bude kladen zvláštní důraz v praktické části této práce, a to na přírodní katastrofy, které zapříčinily rozsáhlé hladomory v této zemi.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, z nichž každá se věnuje odlišné dimenzi vlády Kim Čong-ila. První kapitola zkoumá mechanismy upevňování moci a vládnutí zavedené Kim Čong-ilem, včetně kultu osobnosti, který ho obklopuje, ideologických základů režimu, propagandistických metod používaných k udržení kontroly a politických strategií využívaných k řešení domácích a mezinárodních problémů.

Následně se práce věnuje ekonomické trajektorii KLDR pod vedením Kim Čong-ila. Od bouřlivého období 90. let 20. století, které bylo poznamenáno hladomorem a hospodářskými potížemi, až po pokusy režimu o průmyslový rozvoj a zlepšení infrastruktury. Tato část se zaměřuje na vývoj severokorejské ekonomiky, snahu o ekonomickou revitalizaci na konci 90. let a na počátku nového tisíciletí, spolu s předběžnými reformami a následnými centralizačními opatřeními zahájenými během tohoto období.

Poslední část teoretické části práce se zabývá mezinárodními vztahy KLDR za vlády Kim Čong-ila a popisuje její zahraničně-politické cíle, vztahy s klíčovými aktéry jako jsou Korejská republika, Spojené státy americké a Čínská lidová republika. Mimo jiné jsou v této kapitole popsány i zapojení KLDR do mezinárodních aktivit a diplomatických dohod.

Praktická část této bakalářské práce je zaměřena na přírodní katastrofy v podobě povodní vedoucí k rozsáhlým hladomorům, které KLDR během druhé poloviny 90. let postihly. Tato část práce se zabývá údaji o mezinárodní pomoci při rozsáhlých hladomorech ze strany Korejské republiky, Spojených států amerických, Čínské lidové republiky, Japonska i evropských zemí. Dále se tato část práce zaměřuje na porovnání odlišných výsledných dat od

odlišných autorů, kteří prováděli analýzy odhadu demografických dopadů hladomoru KLDR v druhé polovině 90. let.

Prostřednictvím komplexního představení těchto vzájemně se propojujících aspektů si tato práce klade za cíl poskytnout porozumění KLDR a přiblížit tak klíčové události za vlády Kim Čong-ila od druhé poloviny 90. let do roku 2011.

1. Převzetí moci a nastavení vládních mechanismů

Po smrti Kim Il-songa 8. července 1994 převzal jeho syn Kim Čong-il roli nejvyššího vůdce Korejské lidově demokratické republiky. Kim Čong-il byl po dobu více než dvou desetiletí připravován na převzetí moci po svém otci. Před smrtí svého otce, během počátku 90. let, se společně dělili i o moc. V případě, že se našli tací, kteří převod moci z otce na syna zpochybňovali, byli identifikováni a také léta před počátkem Kim Čong-illovy vlády odstraněni.

Kim Čong-il se roku 1997 stal generálním tajemníkem Korejské strany práce. S novou funkcí Kim Čong-ila byly nastoleny i změny, a to například v podobě zvyšující se důležitosti armády. V KLTR za vlády Kim Čong-ila začali stále více zastávat klíčové pozice státu vojáci. Tomu nasvědčovala i skutečnost, že následujícího roku začala být Kim Čong-ilem prosazována politika *songun*, jejíž význam představuje „armádu na prvním místě“. Z této nově zavedené politiky jasně vyplývalo, že potřeby severokorejské armády budou mít přednost před potřebami ostatních (Seth 2010, 217).

Severokorejská armáda se tak stala nejdůležitější institucí celého severokorejského režimu. Sloužila také jako prostředek k řešení politických, hospodářských a sociálních problémů, kterým v té době Severní Korea čelila a byla důležitou součástí projektů hospodářské i sociální sféry, včetně rozsáhlého rozvoje severokorejského zemědělství a infrastruktury (Defense Intelligence Agency 2021, 4)¹.

Dalším novinkou na počátku vlády Kim Čong-ila byla i změna ve formální struktuře vlády, a to v podobě zrušení prezidentského úřadu. Po zrušení prezidentského úřadu bylo prohlášeno, že zesnulý vůdce KLTR Kim Il-song, otec Kim Čong-ila, bude tuto funkci zastávat navěky (Seth 2010, 217).

Kim Čong-il během své vlády mezi lety 1994–2011 dokázal udržet totalitní režim Severní Koreje pod kontrolou, zároveň překonat období těžkých hladomorů a mimo jiné se i s částečnými úspěchy vypořádat s hospodářskou krizí země. Během období své vlády také dokázal navázat vztahy se sousedními zeměmi a velmocemi, především se Spojenými státy americkými. Díky nově navázaným vztahům byly KLTR poskytnuty nové zdroje financí i různé druhy pomoci, včetně potravin a pohonných hmot (Scobell 2006, 13).

Se zhoršujícím se zdravotním stavem Kim Čong-ila, jež roku 2008 vyústil v mrtvici, se otázka toho, kdo jej nahradí, stala naléhavou. Kim Čong-nam, jež byl jeho nejstarším synem

¹ Defense Intelligence Agency. 2021. *North Korea Military Power: A Growing Regional and Global Threat*. Dostupné z: www.dia.mil/Military-Power-Publications.

nepřicházel v úvahu z důvodu jeho zatčení v Japonsku roku 2001 za nezákonný vstup do země. Nakonec, roku 2009, bylo oznámeno, že za nástupce Kim Čong-ila byl určen Kim Čong-un, jeho třetí a zároveň nejmladší syn (Seth 2010, 218).

19. prosince 2011 byla severokorejskému obyvatelstvu sdělena velká zpráva. Prostřednictvím televizního vysílání byla oznámena smrt Kim Čong-ila. Bývalý vůdce KLTR údajně zemřel o dva dny dříve, 17. prosince 2011. Bylo uvedeno, že zemřel ve svém proslulém vlaku (Lankov 2013, 135–136).

1.1 Kult osobnosti

Za vlády Kim Čong-ila jej jeho lid považoval a uctíval jako nedotknutelnou postavu, stejně jako jeho otce Kim Il-songa, který vládl Korejské lidově demokratické republice před ním. Oba Kimové byli prostřednictvím jejich dlouholetého vůdcovského kultu povýšeni na úroveň polobohů. Slova obou vůdců byla vždy považována za správná a pravdivá a při organizačních setkáváních byla citována jakoby se jednalo o náboženské doktríny. Státní instituce musely bezpodmínečně plnit veškeré příkazy svých vůdců. Severokorejské obyvatelstvo bylo od raných let vzděláváno tak, aby znali pouze oba Kimy jako své vůdce (Lim 2015, 9–10).

Severokorejský kult osobnosti si kladl dva hlavní cíle, a to již během vládnoucího období Kim Il-songa. Tyto cíle byly následující:

- 1) Upevnění moci a vládnoucích mechanismů Kim Il-songa,
- 2) usnadnění nástupnictví jeho syna Kim Čong-ila.

K dosažení těchto cílů severokorejský režim vytvářel symboly vůdců, přetvářel historii země a prostřednictvím indoktrinace systematicky ovlivňoval myšlení severokorejského obyvatelstva (KBS World Radio)².

Symboly obou Kimů v podobě portrétů, odznaků i soch byly všudypřítomné v každém aspektu každodenního života každého Severokorejce, a to v domácnosti, práci či ve škole. Navíc s nimi muselo být zacházeno s maximální opatrností. Během vládnoucího období obou Kimů bylo těchto symbolů vyprodukováno a reprodukováno nespočetné množství, k čemuž severokorejský režim vynaložil velké množství prostředků. Výroba nebyla pozastavena ani během hospodářských krizí, kterým KLTR během 90. let čelila (Lim 2015, 9–10).

² KBS World Radio. Korean Peninsula A to Z. North Korean leader. Dostupné z: https://world.kbs.co.kr/special/northkorea/contents/archives/supreme_leader/kim_il_sung.htm?lang=e

1.2 Ideologie čučche

Ideologie *čučche* byla na území KLRD poprvé zmíněna během vládnoucího období Kim Il-songa roku 1955, 2 roky po skončení Korejské války. Za oficiální ideologii této země však byla považována a šířena až od 60. let (Lankov 2013, 67).

Jádro ideologie *čučche* bylo omezováno na oslavu severokorejských vůdců a národa, přičemž byla od každého občana KLRD vyžadována absolutní loajalita k oběma. Definice národa byla z etnického, rasového a historického hlediska (Seth 2010, 220).

Dle Lankova byl nejpřesnějším překladem *čučche* pojem „sebedůležitost“ či „sebevýznamnost“. Tyto pojmy se vztahovaly k hlavním záměrům severokorejského režimu, a to k upřednostňování vlastních zájmů země před zájmy ostatních (Lankov 2013, 67).

Během vládnoucího období Kim Čong-ila bylo *čučche* považováno za všezahrnující myšlenkový systém KLRD. Rok 1912, narození Kim Il-songa, byl stanoven jako rok 1 v nově přijatém *čučche* kalendáři. Kim Čong-il také prohlásil, že *čučche* „*objasňuje, že země a národ jsou základní jednotkou pro utváření osudu mas*“. Občané Severní Koreje proto byli povinni *čučche* následovat, studovat, i jej mít. A mít *čučche* znamenalo, že byli povinni „*ponořit svou samostatnou identitu do kolektivní identity korejského národa*“, jelikož „*korejský národ je homogenní národem, který zdědil stejnou krev a žije na stejném území hovořící stejným jazykem po tisíce let*“. Obyvatelé Korejského poloostrova sdílejí „*stejnou krev a duši korejského národa*“, a jsou „*nerozlučně spojeni stejnými národními zájmy a společnou historickou psychologií a smýšlením*“ (Seth 2010, 218).

1.3 Propaganda

Propaganda dle severokorejského slovníku korejského jazyka označuje „*činnost spočívající v logickém a systematickém vysvětlování určité ideologie, teorie nebo politiky masám, a tím jejich teoretické chápání; nebo způsob takové ideologické činnosti*“ (Lim 2015, 13–14).

Propaganda, jež byla šířena za vlády Kim Čong-ila si kladla za cíl:

- 1) Přijetí ideologie *čučche* všemi obyvateli země,
- 2) vytváření základů a hodnot při určování správných a špatných věcí,
- 3) považování odlišných zemí za své nepřátele,
- 4) kladné vnímání izolace země od ostatních zemí,
- 5) směřování k soběstačné zemi a její ekonomice (Almusam 2016, 436).

Nástroje severokorejského propagandistického systému, které byly pod dohledem Korejské strany práce byly přísně kontrolovány a jejich užívání bylo povoleno výhradně k propagandistickým účelům. K propagandě, jež ovlivňovala severokorejské obyvatelstvo, mohly být použity rozhlasová a televizní vysílání, plakáty, tisk, literatura a mnohé další, se kterými se Severokorejci setkávali v každodenním životě (Petera 2024)³.

Oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru KLDR stálo na vrcholu celkové organizační struktury severokorejské propagandy a spolu s oddělením organizace a vedení spadalo pod jeden ze dvou klíčových pilířů Ústředního výboru KLDR. Soustavné vzdělávání strany a severokorejských občanů, kontrola užívání propagandistických nástrojů, tvorba materiálů propagandy a stanovení propagandistické politiky patřilo mezi jejich hlavní funkce. Veškerá propagandistická témata byla vždy spojována s kultem severokorejských vůdců a veškeré severokorejské materiály propagandy byly vytvářeny pod vedením a dohledem oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru (Lim 2015, 14–15).

1.4 Politický systém

Politický systém KLDR za vlády Kim Čong-ila se nejvíce přibližoval k totalitarismu. Dle Carla Friedricha a Zbigniewa Brzezinskiho měl politický systém během tohoto období šest základních charakteristik, které se podobaly totalitarismu a byly Andrew Scobellem popsány následovně:

- 1) Korejské lidově demokratické republice vládne diktátor,
- 2) masová strana je součástí každodenního života,
- 3) šířena je propracovaná ideologie *čučche*,
- 4) obyvatelé této země žijí v teroru,
- 5) země je zaměřena na centralizovanou ekonomiku,
- 6) režim vykonává úplnou kontrolu nad prostředky masové komunikace.

Všechny formy médií a toky informací byly totalitními režimy úzce kontrolovány, díky čemuž mohla být prováděna indoktrinace na úrovni mas. Za vlády Kim Čong-ila však bylo prosazování těchto kontrol obtížnější, a to především z důvodu rychle se rozvíjejících informačních technologií, které byly pro totalitní režim KLDR výzvou z důvodu stoupající náročnosti oddělování severokorejského obyvatelstva od zdrojů informací zvenčí.

³ Petera, Lucie Lydia. 2024. Jak vypadá oficiální propaganda Severní Koreje? Dostupné z: <https://fakescape.cz/jak-vypadá-oficialni-propaganda-severni-koreje/>

Severokorejská vláda za vlády Kim Čong-ila však úspěšně dokázala udržet většinu svého obyvatelstva závislou pouze na zdrojích informací od severokorejských médií.

Severokorejské domácnosti mohly přijímat pouze jednu vládou schválenou stanicí, jež byla vysílána prostřednictvím rozhlasových a televizních přijímačů, které byly na tuto schválenou stanicí nastaveny. Krom toho neměla většina obyvatel KJDR přístup k tištěným novinám zvenčí. Když už ano, jednalo se o čínské či jihokorejské noviny a časopisy, jež byly pro většinu obyvatelstva nečitelné. Důvodem byla neznalost čínských znaků Severokorejci, a to i přes vysokou míru základní gramotnosti s nejméně sedmiletým vzděláním (Scobell 2006, 3, 30).

2. Vývoj ekonomiky

Během vlády Kim Čong-ila čelila Korejská lidově demokratická republika mnoha vážným ekonomickým hrozbám, přírodním katastrofám a následně rozsáhlým hladomorům, jejichž následky byly ztráty tisíců až milionů lidských životů. 90. léta, ve kterých byly hospodářský úpadek i rozsáhlé hladomory největší hrozbou pro tuto zemi, se Kim Čong-il snažil překonat tyto výzvy prostřednictvím nově nastolených reforem. Nově nastolené reformy v průběhu let vlády Kim Čong-ila měly severokorejské ekonomice pomoci překonat krize, kterým v tomto období čelila. Jednalo se však o pouhá dočasná opatření, která nevedla k dlouhodobým výsledkům, jelikož by v opačném případě mohlo hrozit riziko zásadních politických změn (Lee Sangsoo 2022, 45).

2.1 Vývoj ekonomiky v průběhu 90. let

Když Kim Čong-il roku 1994 převzal vládu KLLDR, země již čelila vážným ekonomickým problémům a úpadku hospodářství. Jedním z nezávažnějších problémů, kterým země během tohoto období trpěla, byl vážný nedostatek potravin a podvýživa, které vedly k chronickému hladovění. Způsobeny byly především výrazným snížením přidělů potravin občanů Severní Koreje (Lee Sangsoo 2022, 46).

Energetický sektor byl další závažným problémem, kterému KLLDR čelila před i během Kim Čong-illovy vlády. Setrvalé snižování dodávek elektřiny, uhlí a ropy razantně ovlivňovalo severokorejskou ekonomiku, její sektory a jejich správné fungování. Čínská lidová republika a Sovětský svaz byly hlavními dodavateli ropy, kterou jí poskytovaly za zvýhodněné ceny. S pádem Sovětského svazu a s poklesem dovozu z Čínské lidové republiky se začaly dodávky ropy během tohoto období výrazně snižovat. Tato skutečnost později vedla k vážným omezením severokorejské dopravy a zemědělství, a to z toho důvodu, že dovážená ropa byla rafinovaná na pohonné hmoty, tím pádem byla i klíčovým aspektem pro dopravní a zemědělské stroje (Park 2004, 6).

V druhé polovině 90. let se problém s nedostatkem potravin a podvýživou na území KLLDR začal stávat vážnějším, a to v důsledku přírodních katastrof, počínaje rozsáhlými záplavami roku 1995. Ty zdevastovaly velkou částí severokorejské úrody. Severokorejci tak byli negativně ovlivněni nejen přírodními podmínkami své země, které se dotýkaly života každého jedince, ale i zvyšujícími se počty hladovějících. Negativní důsledky přírodních katastrof, především však rozsáhlých hladomorů, které tuto zemi zasáhly během tohoto období

mohly být severokorejskou vládou zmírněny. Avšak severokorejská vláda neučinila potřebné kroky jako například zvýšení dovozu potravin do země, k tomu, aby těchto zmírnění dosáhla (Fuhrman 2021)⁴.

2.1.1 Soukromé ekonomické aktivity a černý trh

Během 90. let 20. století začal na území KLRD zaujímat klíčovou pozici mezi severokorejským obyvatelstvem černý trh, známý také jako *čangmadang*, jehož doslovným překladem je trh či tržnice. Později se jeho význam rozšířil na místo, na kterém dochází k výrobě a prodeji produktů různého druhu (KBS World, 2022)⁵.

Severokorejské rodiny tak započaly své aktivity na černém trhu výměnným obchodem. Většinou se jednalo o výměnu potravin či domácích potřeb. Později tyto aktivity vyústily v obchod a výrobu v samotných domácnostech. Miliony Severokorejců, především však severokorejských žen, tak prostřednictvím černého trhu začaly svými aktivitami v podobě obchodu i domácí výroby, vydělávat do příjmů svých rodin. Černé trhy se tak staly ústředním bodem ekonomické života země (Lankov 2013, 82–83).

Severokorejský režim po desítky let vyžadoval každého práce schopného Severokorejce k zaměstnání u státních podniků. Většina mužů tedy pro tyto podniky pracovala. Byli si totiž vědomi toho, že v případě sebemenšího náznavu neloajálnosti vůči vůdci či státu, by jim byl přidělen špatný *songbun*⁶. Ten by se netýkal pouze jich samotných, ale i jejich dětí a vnoučat, které by tak v budoucnosti mohli čelit mnoha restrikcím.

U severokorejských žen však byla situace rozdílná. Směly zůstat v domácnosti na plný úvazek, což vedlo k tomu, že většinou ekonomických subjektů severokorejských černých trhů této doby, byly právě severokorejské ženy. Politicky byly vnímány na méně nebezpečné, a to i z důvodu patriarchální povahy severokorejské společnosti. Severokorejsky tak provozovaly své soukromé aktivity na černém trhu různorodou výrobou i prodejem. Z těchto aktivit se během času začaly vyvíjet větší podniky, kdy až tři čtvrtě veškerých prodejců na severokorejském černém trhu bylo tvořeno právě ženami (Lankov 2013, 83–84).

⁴ Fuhrman, Eli. 2021. 3.5 Million Dead: How North Korea Literally Starved to Death in the 1990s. Dostupné z: <https://nationalinterest.org/blog/korea-watch/35-million-dead-how-north-korea-literally-starved-death-1990s-190454>

⁵ KBS World. 2022. Markets in N. Korea. Dostupné z: http://world.kbs.co.kr/service/contents_view.htm?lang=e&board_seq=418540

⁶ *Songbun* je termín používaný v Severní Koreji k označení systému zařazení obyvatelstva do tříd na základě jejich původu, povolání a politického loajalismu.

2.1.2 Zahraniční obchod

Během vlády Kim Čong-ila, kdy země čelila hospodářskému úpadku i sérii přírodních katastrof, které byly jednou z příčin rozsáhlých hladomorů, bylo pro KLR klíčové dosáhnouti oživení jejího hospodářství i zabezpečení potravin. Z tohoto důvodu vyžadovala velké množství investic i tvrdých měn. Severokorejská ideologie nazývaná *čučche* však z počátku zahraniční obchod odmítala, a země tak čelila chronickému nedostatku potřebných investic i tvrdých měn.

Největšími obchodními partnery KLR během tohoto období byly Japonsko a Čínská lidová republika. Předmětem jejich výměnného obchodu často byly nerostné suroviny, hutní produkty či textilie a zbraně nabízené severokorejskou stranou. Na oplátku byla severokorejské straně nabízena surová ropa a koksovateľné uhlí či investiční statky, stroje a zařízení, jež byly na jejím území nedostatkovými.

Nejen během vlády Kim Čong-ila, ale i v předchozích letech vykazovala KLR na půdě zahraničního obchodu chronické nedostatky. Z důvodu jejich nedostatečných zdrojů tvrdých měn byl pro tuto zemi dovoz technologií, kapitálových statků, potravin i ropy náročným úkolem. (Park 2004, 7–8).

2.2 Hospodářské oživení 1999–2001 a předběžné reformy

90. léta doprovázena vážnou hospodářskou a potravinovou krizí a následným zhroucením distribučního systému vedla severokorejské obyvatelstvo v zájmu jejich přežití k soukromým činnostem na rozrůstajících se černých trzích. Vlivem řady těchto nepříznivých událostí navíc začala mezi obyvateli vzrůstat nedůvěra vůči hospodářské politice severokorejského režimu. Nižší vrstvy v průběhu času začaly stupňovat tlak na Kim Čong-ila a jeho vládnoucí mechanismy za účelem přijetí reformních opatření. Na základě této situace začala severokorejská vláda otevřeně prosazovat reformní opatření, jejichž cílem bylo vyřešit krize, kterým v tomto období KLR čelila (Lee Sangsoo 2022, 47).

2.2.1 Červencové reformy roku 2002

1. července 2002 oznámila Korejská lidově demokratická republika řadu opatření, která byla spojena s reformami liberalizace severokorejského trhu. Dle Victora Cha se jednalo o 4 klíčová opatření:

1) Základní monetizace ekonomiky

Severokorejská vláda umožnila stanovování cen prostřednictvím nabídky a poptávky, čímž uvolnila cenovou kontrolu. Zvýšila se také úroveň mezd. V některých odvětvích došlo k výraznějšímu zvýšení než u jiných. V odvětví zemědělců, vojáků, horníků a státních úředníků došlo až k šedesátinásobnému zvýšení. V některých odlišných odvětvích ke dvacetinásobnému. To představovalo například zvýšení ze 110 wonů/měsíc na 2000 wonů/měsíc.

2) Upuštění od vysoké hodnoty severokorejského wonu

Znehodnocení severokorejského wonu během období červencových reforem roku 2002 činilo z 2,2 wonů za 1 americký dolar na 150 wonů za 1 americký dolar. Cílem opatření severokorejské vlády od upuštění vysoké hodnoty své měny bylo poskytnutí vývozních pobídek domácím firmám a podpora investic do zahraničí.

3) Decentralizace ekonomických rozhodnutí

Pod tato opatření, která byla stanovena severokorejskou vládou, patřila možnost fungování farmářských trhů, snížení státních dotací a přesun manažerských rozhodnutí z centrální vlády do rukou místních výrobních jednotek v oblasti průmyslu a zemědělství.

4) Prosazení zvláštní správní a průmyslové zóny

Prosazení této zóny bylo za účelem podpory zahraničních investic, a to v obvodu severokorejského Sinuidžu. Dosažení podpory zahraničních investic mělo být docíleno průmyslovým projektem v severokorejském Kesongu a projektem cestovního ruchu v Diamantových horách.

Červencové reformy roku 2002 však skončily neúspěchem. V mnoha aspektech přinesly více problémů než užitku. Korejská republika spolu s Čínskou lidovou republikou byly hlavními aktéry, jejichž pomoc byla v tomto období pro Korejskou lidově demokratickou republiku klíčovou a díky níž dokázala tyto problémy přečkat (Cha 2012, 58–59).

2.3 Měnová reforma roku 2009

Listopad roku 2009 doprovázel náhlou měnovou reformu zahájenou severokorejskou vládou. Severokorejský won byl devalvován a došlo k zákazu užívání zahraničních měn. V případě neoprávněného držení zahraničních měn čekal každého Severokorejce trest. I přes tuto skutečnost však mnoho severokorejských obyvatel, především obyvatel hlavního města, i nadále zahraniční měnu užívaly. Důvodem byla především nedůvěra v měnu Korejské lidové demokratické republiky (Lee Sangsoo 2022, 50).

Měnová reforma roku 2009 se zaměřovala na vznikající tržní hospodářství, které bylo nezávislé na státní kontrole. Tato reforma si kladla za hlavní cíl úplnou kontrolu nad severokorejským trhem ze strany vlády. Měla také nahradit veškerou měnu v oběhu, a to prostřednictvím nových bankovek a mincí (Haggard, Noland 2010)⁷.

V krátkodobém horizontu byla tato měnová reforma úspěšná, a to z toho důvodu, že úspěšně oslabil tržní sílu, která byla velkou hrozbou pro vládu Severní Koreje. V dlouhodobém horizontu se však za úspěšnou považovat nedala, jelikož vyústila v selhání, kdy například ceny mnoha základních položek rapidně vzrostly.

Obecně lze říci, že reformy, které byly provedeny během období vlády Kim Čong-ila, způsobily sevření severokorejského trhu, a tím se připravily o potřebnou nabídku a směnu, která následně vedla k rozpadající se distribuci produktů, které byli pro KILDR nezbytnými. Země tak během tohoto období čelila rozsáhlým potížím při stanovování cen. Ty následně vedly k narušení funkce celého severokorejského trhu a ztěžujícím se obchodování, kdy došlo k nedostatku některých klíčových položek. Tyto reformy a jejich rozsáhlé následky, které se dotkly každého aspektu severokorejského života tak katalyzovaly pokračující nedůvěru občanů ve svoji vládu (Lee Sangsoo 2022, 51).

⁷ Haggard, Stephan. Noland, Marcus. 2010. The Winter of Their Discontent: Pyongyang Attacks the Market. Peterson Institute for International Economics. Dostupné z: <https://www.piie.com/sites/default/files/publications/pb/pb10-01.pdf>

3. Mezinárodní vztahy

Korejská lidově demokratická republika, Korejská republika, Spojené státy americké a Čínská lidová republika měly během období vlády Kim Čong-ila odlišné zájmy, kterých každá z těchto zemí chtěla dosáhnout. Měli však i odlišné obavy. Za cílem realizace míru na Korejském poloostrově, jež byl společným cílem těchto čtyř velmocí, bylo důležitým aspektem plné zohlednění těchto zájmů i obav všech zmíněných stran. Při plném zohlednění zájmů i obav jednotlivých stran tak mohlo být plnění společných cílů v podobě realizace míru na Korejském poloostrově, a to bez jaderných zbraní, úspěšné (Gu 2015, 173).

3.1 Vztahy na Korejském poloostrově

Mezi hlavní cíle jihokorejské vlády ve vztahu s KLDR během období vlády Kim Čong-ila patřilo následující:

- 1) Dosažení míru mezi oběma Korejemi,
- 2) nastolení hospodářské prosperity na Korejském poloostrově,
- 3) zmírnění politického a vojenského napětí mezi těmito dvěma zeměmi.

Dosažení míru mezi oběma Korejemi bylo nezbytným předpokladem ovlivňujícím budoucí spolupráce mezi Korejskou republikou a Korejskou lidově demokratickou republikou, a to za předpokladu vývoje příznivého prostředí pro jejich společnou činnost.

Hospodářské prosperity na Korejském poloostrově bylo možno dosáhnout udržením stability severokorejské ekonomiky. Bylo také nutno nasměrovat Severní Koreu správnou cestou, a to směrem k jejímu rozvoji.

Při dosažení stability severokorejské ekonomiky by bylo severokorejskému režimu umožněno zachovat si svůj politický systém, jež byl během vlády Kim Čong-ila nastolen, a zároveň tak udržovat míru na Korejském poloostrově (Lee Hyo-young 2022, 91).

3.1.1 Fáze mezi lety 1995 až 2000

Během přírodních katastrof, které zasáhly KLDR počátkem druhé poloviny 90. let, požádala severokorejská vláda o pomoc Organizaci spojených národů, a to za cílem krize, které přírodní katastrofy doprovázely, překonat. Jihokorejská vláda zprvu váhala nad poskytnutím jakékoliv formy pomoci svému sousedu, avšak poté, co KLDR podala oficiální žádost o pomoc, jihokorejská vláda změnila svůj postoj a dodala 150 000 tun rýže jako formu pomoci (Lee Hyo-young 2022, 86).

Během tohoto období bylo na území Korejské republiky zahájeno jihokorejským obyvatelstvem mnoho kampaní, a to za účelem pomoci severokorejským obyvatelům, jež byli postihnuti přírodními katastrofami, které vedly k rozsáhlým hladomorům.

Vzhledem k potravinové krizi, která na území KLDR dosahovala svého vrcholu v letech 1998 a 1999, začala jihokorejská vláda následujícího roku dodávat i hnojiva. V letech 2000, 2001 a 2002 dodala celkově 800 000 tun hnojiva jako formu pomoci (Lee Hyo-young 2022, 87).

3.1.2 Fáze mezi lety 2000 až 2007

Po summitu, který se konal mezi oběma Korejemi v červnu roku 2000, se pomoc ze strany jihokorejské vlády výrazně zvýšila. Mimo jiné bylo zahájeno i rozsáhlé množství programů potravinových výpůjček Severní Koreji, z čehož tyto výpůjčky dosahovaly 400 000 až 500 000 tun ročně.

Korejská republika během vlády Kim Te-džunka také oznámila řadu opatření, jejichž účelem byla podpora a rozšíření rolí jihokorejských organizací při podpoře Severní Koreje. Pomoc severokorejskému státu byla udržována až do roku 2006 (Lee Hyo-young 2022, 87–89).

V roce 2006 započaly na území KLDR první jaderné testy. Kim Čong-il zároveň obnovil i balistické zkoušky a pokusy o vypuštění severokorejských družic. Nutnost a oprávněnost bezpodmínečné pomoci KLDR tak ze strany jihokorejského státu začala být zpochybnována (Defense Intelligence Agency 2021, 5).

3.1.3 Fáze od roku 2008

Vzhledem k pochybnostem, které se vztahovaly k nedostatečné informovanosti o alokaci poskytovaných zdrojů, ale i k severokorejským provokacím, na základě kterých bylo jihokorejskou vládou vyhlášeno několik zásad pro poskytování pomoci i v budoucích letech. Jihokorejským prezidentem No Mu-hjonem tak byl zaveden zákon, a to o podpoře jiho-severokorejských vztahů. Tento zákon sloužil i jako legislativní opatření k zajištění stability a rozvoje vztahů na Korejském poloostrově (Lee Hyo-young 2022, 89).

Toto legislativní opatření, které stanovovalo základní pětiletý plán za účelem rozvoje mezikorejských vztahů stanovovalo několik zásadních pokynů:

- 1) podporu míru na Korejském poloostrově,
- 2) realizaci spolupráce mezi oběma Korejemi,

- 3) obnovení rovnosti na sociální a kulturní úrovni,
- 4) řešení humanitárních otázek na Korejském poloostrově,
- 5) mezinárodní podporu mezikorejské spolupráce (Institute for Far Eastern Studies)⁸.

Během tohoto období se také vztahy mezi oběma Korejemi začaly zhoršovat. Počínaje raketovým testem roku 2006, sérií severokorejských vojenských provokací až po střelbu v Diamantových horách (Lee Hyo-young 2022, 89–90).

3.2.1 Rámcová dohoda v letech 1994–2003

Rámcová dohoda, která byla podepsána mezi Spojenými státy americkými a Korejskou lidově demokratickou republikou 21. října 1994, měla za cíl pozastavit a následně zrušit severokorejský jaderný program. Na oplátku pak měly Spojené státy americké poskytovat severokorejskému státu energetické záruky, a to v podobě 500 000 tun topného oleje a dvou lehkovodních reaktorů, prostřednictvím kterých se přispívalo k výrobě elektřiny, jež byla na území KLDK velmi omezená. Rámcovou dohodou tak mělo dojít ke zlepšení a postupné normalizaci ekonomických a politických vztahů mezi těmito dvěma velmocemi.

Vztahy mezi těmito dvěma zeměmi však zůstávaly i nadále napjaté, a to i přes pozastavení severokorejského jaderného programu. Důvodem těchto napjatých vztahů nejspíše bylo nesplnění svého slibu v podobě energetických záruk ze strany Spojených států amerických, které zpochybňovaly přínos z Rámcové dohody a zdráhaly se k financování topného oleje, jež byl KLDK zaslíben. Vzhledem k tomu, že nedošlo takřka k žádnému pozitivnímu pokroku v normalizaci ekonomických a politických vztahů, byla roku 2003 Rámcová dohoda ukončena (Korea Peace Now, 1–2)⁹.

3.2.2 Šestistranná jednání

S rostoucím vývojem balistických raket, který nastal během 90. let na území KLDK, se zvýšilo i úsilí o omezení severokorejského balistického a jaderného programu. Spojené státy americké se prostřednictvím Rámcové dohody snažily těchto omezení docílit. Později byli přizváno i Rusko, Čínská lidová republika, Japonsko a Korejská republika, kteří se těchto

⁸ Institute for Far Eastern Studies, Kyungnam University. The Center for International Cooperation for North Korean Development. South Korea's Blueprint for Expansion of Inter-Korean Relations. Dostupné z: https://www.hri.co.kr/upload/board/NK_Brief_060718_2.pdf

⁹ Korea Peace Now. A History of Relations Between the United States and North Korea. Dostupné z: <https://koreapeacenow.org/resources/a-history-of-relations-between-the-united-states-and-north-korea-2/>.

omezení snažily docílit prostřednictvím Šestistranných jednání (Defense Intelligence Agency 2021, 4).

S ukončení Rámcové dohody však započala nová jaderná krize, kdy severokorejský stát obnovil svůj jaderný program, který byl do té doby pozastaven, a také oficiálně odstoupil od smlouvy o nešíření zbraní. Zároveň však téhož roku projevil ochotu účasti v Šestistranných jednáních. V průběhu těchto jednání přistoupila KČLR ke kompletnímu zanevření nad svými jadernými zbraněmi i jaderným programem. Výsledky těchto jednání však byly zakončeny neúspěchem, kdy se strany účastníci se Šestistranných jednání nebyly schopny dohodnout na mechanismech kontroly (Stangarone 2022, 160).

3.3 Vztahy s Čínskou lidovou republikou

Vztahy mezi Čínskou lidovou republikou a Korejskou lidově demokratickou republikou za vlády Kim Čong-ila vycházely především z vlastních strategických zájmů čínské vlády a také z její tradiční zahraniční politiky. Mezi hlavní cíle, kterých chtěl čínský stát během tohoto období dosáhnout patřilo:

- 1) Zajištění míru a stability na Korejském poloostrově bez jaderných zbraní,
- 2) udržení tradičního přátelství mezi čínským a severokorejským státem.

Již v předešlých letech byly vztahy mezi těmito dvěma velmocemi na úrovni tradičního přátelství, ve kterém chtěla Čínská lidová republika pokračovat i v budoucích letech. Z tohoto důvodu se také rozhodla, že záležitosti uvnitř KČLR nebudou středem zájmu její zahraniční politiky.

Během období Kim Čong-ilovy vlády byla Čínská lidová republika silným hospodářským i politickým partnerem KČLR a také se podílela na hospodářském rozvoji i politické stabilitě této země. Počátkem 90. let, s pádem Sovětského svazu, se stal čínský stát největším obchodním partnerem státu severokorejského. V období přírodních katastrof, které během druhé poloviny 90. let vedly k rozsáhlým hladomorům na území Severní Koreje, také Čínská lidová republika poskytovala svému sousedu svoji pomoc.

Čínský stát se v průběhu těchto let také snažil o podporu vztahů mezi Korejskou lidově demokratickou republikou se Spojenými státy americkými, Japonskem i se státy Evropské unie. Mimo jiné také podporoval severokorejský stát při jeho snaze o integraci do mezinárodních společenství (Gu 2015, 159–160).

3.3.1 Role Čínské lidové republiky v denuklearizaci Korejského poloostrova v letech 1993 až 2003

Se zahájením Šestistranných jednání se Čínská lidová republika držela svých strategických cílů týkajících se Korejského poloostrova, které zároveň představovaly její hlavní cíle těchto jednání. Jednalo se o následující strategické cíle:

- 1) Realizace denuklearizace na Korejském poloostrově,
- 2) ochrana míru a stability mezi oběma Korejemi.

Role Čínské lidové republiky v denuklearizaci Korejského poloostrova v letech 1993 až 2003 byla klíčovou. Se zahájením Šestistranných jednání, která byla zaměřena na řešení jaderného programu Korejské lidově demokratické republiky, zastupovala klíčový postoj, avšak se její politika zároveň odrážela od zásady přímo nezasahovat, a to za účelem udržení přátelských vztahů mezi oběma zeměmi. Její role v Šestistranných jednání spočívala spíše v aktivní podpoře přímých jednání mezi Korejskou lidově demokratickou republikou a Spojenými státy americkými. Tato jednání měla docílit mírového řešení jaderné otázky.

V období Čtyřstranných jednání také Čínská lidová republika usilovala o dosažení trvalého míru na Korejském poloostrově. Mírový mechanismus, který měl být během tohoto období nastolen, měl vést k příměří mezi oběma Korejemi, jež bylo s koncem Korejské války roku 1953 ztraceno a znovu neobnoveno (Yang 2015, 179).

3.3.2 Bilaterální vztahy a ekonomická pomoc

Během hospodářských krizí, které postihly KLDK během 90. let, byla Čínská lidová republika jedním z největších poskytovatelů hospodářské pomoci, jež zahrnovala grantovou pomoc založenou na „cenách přátelství“, ale i nevládní organizace poskytující humanitární pomoc severokorejskému státu a jeho občanům v nouzi. Tato pomoc byla pro severokorejský stát nezbytným prvkem, jehož prostřednictvím se zemi úspěšně podařilo přečkat krize a udržovat tak jistou míru životní úrovně severokorejského obyvatelstva. I před krizemi, kterým KLDK čelila byl však čínský stát jedním z jejích největších obchodní partnerů a investorů, a to po desítky let (Li 2015, 197).

3.4 Role mezinárodních organizací

Od roku 1996, krátce poté, co Korejská lidově demokratická republika vyžadovala mezinárodní pomoc při řešení vážného nedostatku potravin, způsobeného přírodními katastrofami, začaly hrát významnou roli v této zemi mezinárodní organizace, a to především v aspektech humanitární pomoci. Mezi tyto organizace patřily hlavní agentury Organizace spojených národů, Červený kříž a řada nevládních humanitárních organizací (Reed 2005, 52).

Během období prezidenství Kim Te-džunga a No Mu-hjona Korejská republika aktivně podporovala širší spolupráci s Korejskou lidově demokratickou republikou, a to nejen na bilaterální úrovni, ale i prostřednictvím regionálních a mezinárodních organizací a institucí.

Severokorejskou interakci s mezinárodními organizacemi a institucemi v období po studené válce charakterizovaly tři vzájemně provázané trendy a vývojové tendence:

- 1) její rostoucí účast v regionálních organizacích a institucích v (severo)východní Asii,
- 2) její rostoucí zapojení do iniciativ souvisejících s bezpečností,
- 3) její rostoucí účast v procesech Track-II¹⁰ (Ballbach 2017, 41).

Rostoucí angažovanost v mnohostranných institucích ve východní Asii byla doprovázena také rostoucí účastí v mnohostranných institucích zabývajících se otázkami bezpečnosti v regionu. Severní Korea například v polovině 90. let úzce spolupracovala s mezinárodním konsorciem Organizace pro energetický rozvoj Korejského poloostrova (KEDO), které vzniklo na základě dvoustranné Ženevské dohody mezi Spojenými státy americkými a Severní Koreou.

Kromě toho se Severní Korea v letech 1997–1999 účastnila čtyřstranných jednání, jejichž cílem bylo vytvořit trvalý mírový mechanismus na Korejském poloostrově nad rámec dohody o příměří, která ukončila aktivní nepřátelství v roce 1953. Ačkoliv čtyřstranný proces nakonec ztroskotal, byl intenzivní a pravidelný, neboť se čtyřstranná jednání během jednadvaceti měsíců konala na třech předběžných zasedáních na Kolumbijské univerzitě a na šesti formálních plenárních zasedáních v Ženevě.

V roce 2000 se Severní Korea připojila k regionálnímu fóru Sdružení národů jihovýchodní Asie a v letech 2003–2008 se účastnila šestistranných rozhovorů, jejichž cílem bylo vyřešit tzv. druhou jadernou krizi na Korejském poloostrově (Ballbach 2017, 42).

¹⁰ Track-II je označení pro neoficiální, neformální interakce a dialogy mezi nevládními aktéry z různých zemí nebo stran zapojených do konfliktu či problému.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Přírodní katastrofy vedoucí k rozsáhlým hladomorům na území Korejské lidově demokratické republiky během 90. let

Praktická část této bakalářské práce je zaměřena na představení přírodních katastrof na území KLRD během prvních let vlády Kim Čong-ila, jejichž dopadem byly rozsáhlé hladomory. Přírodní katastrofy, především v podobě povodní, měly devastující dopad na zemědělský a ekonomický aparát celé země a také si vyžádaly ztráty na životech mnoha občanů Severní Koreje.

První podkapitola se věnuje odborným odhadům dopadů povodní na území KLRD v letech 1995–1997 za užití dvou shodujících se a na sebe navazujících zdrojů na vybrané téma. Jsou tak přiblížena odhadovaná čísla ztrát tun obilí, postižených okresů a zasažených občanů povodní během tohoto období.

V následující podkapitole je představena humanitární pomoc KLRD v letech 1995–2001 ze strany humanitárních organizací a zemí jako jsou Korejská republika, Spojené státy americké, Čínská lidová republika, Japonsko a země Evropské unie. Data využita v této podkapitole vyčíslují humanitární pomoc ze strany těchto zemí a jejich výši v amerických dolarech, severokorejských wonech a českých korunách s kurzem platným k roku 2001.

Zdroj využitých dat ke zpracování této podkapitoly vychází z práce jednoho autora, jehož data k vypracování své práce vychází z prací více odlišných autorů, jež jsou relevantními a pravdivými zdroji k vybranému tématu.

Poslední podkapitola této praktické části svou pozornost směřuje k demografickým odhadům hladomorů, jejichž vypracování probíhalo v letech 1998–2005 pěti odlišnými autory. Každý z těchto autorů využil ke svým odhadům odlišné zdroje informací a došel k odlišným závěrům. V této podkapitole jsou tyto závěry představeny, porovnány a je k nim zaujmuto vlastní kritické stanovisko.

4.1 Potravinová krize a klimatické podmínky

Během 90. let přišla Severní Korea o svého hlavního obchodního partnera i štědrého dodavatele surovin a zemědělských dotací, které měly takřka okamžitý dopad na život severokorejského obyvatelstva (Goodkind a West 2001, 220–221).

Nedostatečné zásobování potravin bylo zásadním problémem na území této země již během vlády Kim Il-songa, kdy byla země schopna produkovat pouhých 60 % veškerých svých potřeb. To také vedlo ke kampani „*Pojďme jíst dvě jídla denně*“, kdy v roce 1991 severokorejská vláda snížila přiděly rýže o 10 %, a to s obhájením, že tyto přiděly budou přeměrovány na armádu, jejíž důležitost se během 90. let výrazně zvyšovala (Seth 2010, 220–221).

Zhoršující se situaci produkci potravin během 90. let výrazně napomáhaly i nepříznivé klimatické podmínky doprovázeny sérií přírodních katastrof. Severokorejské podnebí a zeměpisná poloha totiž umožňovaly pěstování potravin pouze v jednom ročním období, a to během června až října (Goodkind a West 2001, 221).

Mimo jiné se dalším problémem vedoucím k přírodním katastrofám v podobě rozsáhlých povodní, které vyústily v hladomory po celém území Korejské lidově demokratické republiky, stalo odlesňování a eroze. Za účelem sázení plodin, které měly podpořit a zvýšit produkci potravin, jež byla během Kim Čong-illovy vlády nedostatečná, bylo vykáceno mnoho zalesněných svahů, které však často byly příliš strmé na to, aby se na nich mohla podnikat jakákoli hospodářská činnost (Seth 2010, 221).

4.2 Odhady dopadů povodní v letech 1995–1997

Tato podkapitola se věnuje dopadům povodní, které zasáhly území KLCDR během let 1995–1997. Data použita při vypracování této podkapitoly byla zpracována na základě předchozích výzkumů dvou relevantních, věrohodných a vzájemně se propojujících zdrojů. Autory těchto zdrojů jsou Judit Katona-Apte, Ali Mokdad a Daniel Goodkind, Loraine West.

Katona-Apte a Mokdad zaměřující se ve svém výzkumu především na podvýživu severokorejských dětí zpracovali své odhady dopadů povodní za užití dat poskytovaných od Světového potravinového programu, organizace spadající pod Organizaci spojených národů. Odhadovaná data, jež se zaměřovala na časové období hladomorů na území KLCDR, na odhadované ztráty tun obilí, počty postižených okresů a počty zasažených občanů povodní jsou vyčíslena a zpracována do přehledné tabulky.

Goodkind a West zpracovali své odhady dopadů povodní na území KLCDR v tomto období za užití kvantitativních dat od různorodých zdrojů. Mezi tyto zdroje se řadí odhady odlišných autorů a organizací, především organizace Rozvojového programu a organizace Světového potravinového programu spadající pod Organizaci spojených národů. Doplňují a podporují tak informace, které byly ke zpracování této podkapitoly použity na základě odhadů od Katona-Apte a Mokdad.

Tabulka 1: Číselné zobrazení odhadů dopadů povodní v letech 1995–1997

Zdroj	Časové období	Odhadované ztráty tun obilí	Odhadovaný počet postižených okresů¹¹	Odhadované počty zasažených občanů¹²
J. Katona-Apte, A. Mokdad	1995	1 900 000	145 z 200	5 200 000
	1996	300 000	117 z 200	3 000 000
D. Goodkind, L. West	1997	700 000–1 900 000	-	-

¹¹ Korejská lidově demokratická republika byla administrativně rozdělena do 9 provincií a 3 obcí, které se následně dělily do 200 okresů.

¹² Počet obyvatel Korejské lidově demokratické republiky se v roce 1996 odhadoval na 23,9 milionu.

Počínaje červencem roku 1995, zasáhly tuto zemi rozsáhlé povodně, které postihly zejména provincie Severní Pchjongan a Čagang, jejichž následkem bylo poškození více než 400 000 hektarů orné půdy a snížení produkce obilí o přibližně 1,9 milionu tun. Toto představovalo takřka 30 % ztrát obilí, které bylo každoročně potřebné k nasycení severokorejského obyvatelstva (Goodkind a West 2001, 221).

Koncem tohoto roku byla rozsáhlými povodněmi, kdy se odhadovalo, že byla ztracena takřka polovina úrody celé země, zasažena velká část severokorejské populace, s úmrtím mnoho tisíc obyvatel. Nejčastěji se jednalo o starší a nemocné obyvatele, či o malé děti. Situace se roku 1996 zhoršovala, kdy mnohem větší číslo severokorejských obyvatele zemřelo na příčiny související s nedostatkem potravin způsobených rozsáhlými povodněmi (Seth 2010, 221–222).

Povodně roku 1996 snížily produkci obilí na území Severní Koreje o takřka 300 000 tun. Nejvíce zasažena byly provincie Severní a Jižní Hwanghe, Kangwon a Kesong, kde se nacházely obilnice produkující téměř 60 % veškerého obilí země

Roku 1997 byly první vyhlídky na severokorejskou úrodu příznivé. Důsledkem série dalších přírodních katastrof však tyto vyhlídky dopadly nezdarem. Odhady ztrát obilí se pohybovaly mezi 700 000 tunami až 1,9 milionem tun (Goodkind a West 2001, 222–223).

4.3 Humanitární pomoc z mezinárodní strany v letech 1995–2001

Hlavním cílem této podkapitoly je představení humanitární pomoci Severní Koreji z mezinárodní strany. Časové rozmezí humanitární pomoci je zaměřeno na roky 1995–2001, kdy tato země čelila jednomu z největších hospodářských úpadků i rozsáhlým hladomorům.

Autorkou dat použitých ke zpracování této podkapitoly byla Christine Ahn, která se ve svém reportu zabývala hladomorou na území KLDR a budoucími prospekty směřujícími k zabezpečení potravin této země. Zdroje, které ve svém reportu použila, pochází z prací a výzkumů odlišných autorů, jež jsou relevantní k vybranému tématu.

Report Ahn přispěl do této podkapitoly přesným vyčíslením výše pomoci jednotlivých zemí v amerických dolarech. Na základě těchto čísel byla zpracována přehledná tabulka zobrazující výši pomoci nejen v amerických dolarech, ale i v severokorejských wonech a českých korunách. Použitý kurz k převodu mezi jednotlivými měnami byl platný k roku 2001, jež je posledním rokem, kterým se tato podkapitola v rámci humanitární pomoci zabývá.

Nakonec je prostřednictvím sečtení veškeré poskytnuté pomoci ze strany všech zúčastněných zemí v tomto časovém období zobrazena celková výše pomoci v již zmíněných měnách s již zmíněným rokem platnosti kurzu.

Tabulka 2: Číselné zobrazení humanitární pomoci v letech 1995-2001

Země poskytující pomoc	Výše pomoci v amerických dolarech	Výše pomoci v severokorejských wonech¹³	Výše pomoci v českých korunách¹⁴
Korejská republika	450 000 000	972 000 000	17 100 000 000
Spojené státy americké	550 000 000	1 188 000 000	20 900 000 000
Čínská lidová republika	215 600 000	465 696 000	8 192 800 000
Japonsko	255 000 000	550 800 000	9 690 000 000
Evropská unie	182 900 000	395 064 000	6 950 200 000
Celková výše pomoci	1 653 500 000	3 571 560 000	62 833 000 000

¹³ Hodnota 1 amerického dolaru činila na území Korejské lidově demokratické republiky v letech 1978–2001 2,16 severokorejského wonu.

¹⁴ Průměrný kurz 1 amerického dolaru činil na území České republiky v roce 2001 38 českých korun.

Důležitými aktéry při humanitární pomoci KLDR byly Korejská republika, Spojené státy americké a Čínská lidová republika. Japonsko a mnohé evropské země však hrály důležitou roli též. Pomoc severokorejskému státu byla poskytována prostřednictvím potravinové pomoci, pomoci v oblasti veřejného zdraví a zdravotní péče, pomoci v oblasti vzdělávání, obnovy zemědělství a lesů, pomoci při chovu hospodářských zvířat a mnohé další (Ahn 2005, 17).

Korejská republika poskytovala až 28 % z celkové pomoci, což z ní dělalo největšího poskytovatele pomoci během tohoto období. Takto vysoká úroveň pomoci byla poskytována hned ze dvou důvodů:

- 1) Humanitární gesto a pomoc korejským spoluobčanům,
- 2) snaha o zlepšení vztahů na Korejském poloostrově (Ahn 2005, 17).

Ostatní země poskytovaly svoji pomoc především prostřednictvím Organizace spojených národů, pod kterou spadal například Světový potravinový program (Ahn 2005, 18).

Na počátku nového tisíciletí bylo takřka 40 % veškerých potravinových potřeb na území Korejské lidově demokratické republiky zajišťováno mezinárodními organizacemi. Masové hladovění, které v tomto období nastalo, bylo doprovázeno nejen chaotickými podmínkami, ale i státem, který odmítal přijmout jakékoli vzájemné působení mezi severokorejskými obyvateli, jež vyžadovali pomoc, a humanitárními pracovníky, jež poskytnutí pomoci nabízeli, což vedlo k jejich frustraci z nedostatečného přístupu k obětem.

Navíc trvala severokorejská vláda na úplném řízení distribuce potravinové pomoci, kterou od mezinárodních organizací dostávala. Nebylo tak možno přesně zjistit, kam byla potravinová pomoc směřována. Kolovaly však zvěsti o tom, že se potravinová pomoc odkláněla k armádě, jejíž potřeby byly upřednostňovány před potřebami ostatních a jejíž role byla za vlády Kim Čong-ila klíčovou. Míra pravdivosti či nepravdivosti těchto zvěstí se však nedala žádným způsobem vyvrátit ani potvrdit (Seth 2010, 221).

4.4 Odhady demografických dopadů hladomoru

Sběr a analýza dat použitých ke zpracování této podkapitoly praktické části práce byly provedeny za užití odlišných zdrojů v podobě odborných článků, speciálních reportů a monografií od odlišných autorů, jejichž analýzy o demografických dopadech hladomoru v Korejské lidově demokratické republice probíhaly v časovém horizontu mezi lety 1998 až 2005.

Zdroje dat použity v této podkapitole byly vybrány na základě spolehlivosti, důvěryhodnosti, relevantnosti k vybranému tématu a odlišnosti ve výsledných odhadech demografických dopadů, jelikož autoři jednotlivých analýz a výsledků užívali odlišné metodiky a měli přístup k odlišným zdrojům informací.

Data užívaná odlišnými autory k vypracování analýz měla jistá omezení v podobě nepřesných hlášení, pravděpodobných manipulací s údaji a obtížností se získáním pravdivých a relevantních informací o demografických dopadech hladomoru ze strany Korejské lidově demokratické republiky.

Prostřednictvím komparace dat byla do této podkapitoly vypracována přehledná tabulka, ve které je uvedeno 5 odlišných autorů, jejich zdroje dat, časová období, ve kterých byly provedeny jejich analýzy, a následné výsledky analýz, které odhadovaly demografické dopady hladomoru v Severní Koreji v druhé polovině 90. let.

Výsledky analýz, které jsou v tabulce uvedeny jsou odlišné a jejich odůvodnění jednotlivými autory se též liší. Na základě nejvyšší spolehlivosti a důvěryhodnosti užitých dat v této podkapitole lze s největší pravděpodobností říct, že odhad demografických dopadů hladomoru v Severní Koreji v druhé polovině 90. let činil 600 000 až 1 000 000 obětí.

Tabulka 3: Číselné zobrazení odhadů demografických dopadů hladomoru

Zdroj	Data	Časové období	Odhadované ztráty
D. Goodkind, L. West	Zkušenost s úmrtností v Číně, průzkum dětské podvýživy v Severní Koreji	1995–2000	600 000–1 000 000
A. Natsios	Informace od uprchlíků ze Severní Koreje, dostupná data o severokorejském hladomoru	1994–1998	2 000 000–3 000 000
S. Lee	Přechozí studie hladomoru v Severní Koreji a porovnání jejich odhadovaných výsledků	1994–2000	580 000–1 100 000
M. Kirk	Neoficiální zdroje informací získaných z rozhovorů v exilu v průběhu cest po Severní Koreji	1995–1998	900 000–2 400 000
Představitelé Severní Koreje	Data potvrzující či vyvracující tyto závěry nejsou k dispozici	1995–1999	220 000

- 1) D. Goodkind a L. West pomocí demografických modelů ukázali, jak dva přímé zdroje o úmrtnosti v podobě údajů zveřejněných severokorejskou vládou a průzkumů mezi uprchlíky zasaženými hladomorem, poskytují protichůdné odhady na extrémních koncích rozmezí. Ve světle těchto výsledků se obrátili k nepřímým důkazům, včetně zkušeností s úmrtností v Číně během jejího „*Velkého skoku vpřed*“ a průzkumů dětské podvýživy v Severní Koreji. Přestože přetrvávala určitá nejistota, dospěli k závěru, že počet úmrtí způsobených hladomorem v Severní Koreji v letech 1995–2000 se s největší pravděpodobností pohyboval mezi 600 000 až 1 000 000 (Goodkind a West 2001, 220).
- 2) A. Natsios napsal tuto zprávu v letech 1998–1999. V letech 1994–1998 zemřelo na hladomor a nemoci spojené s hladem 2 000 000 až 3 000 000 lidí a hladomor vyvolal řadu sociálních a politických dopadů. Nejvíce během hladomoru zemřeli nebo trpěli ti, kteří se nedokázali přizpůsobit nové ekonomické situaci Severní Koreje (Natsios 1999).
- 3) Lee ve své analýze podporuje několik závěrů. Zaprvé, s ohledem na dostupné údaje a informace je možné dospět k závěru, že potravinová krize v Korejské lidové demokratické republice přerostla v období mezi lety 1994–2000 v hladomor. Zadruhé, ztráty na obyvatelstvu způsobené hladomorem se pohybovaly mezi 580 000 až 1 100 000. Zatřetí, dokud nebudou k dispozici další údaje a důkazy, zdá se rozumné odmítnout hypotézu, že hladomor v polovině 90. let ukončil až 3 000 000 životů (Lee 2005, 47).
- 4) Stanovit počet obětí nedostatku potravin v Severní Koreji je přinejlepším otázkou odhadu. Bez vědeckého průzkumu a sčítání lidu mohl Kirk použít pouze neoficiální informace a rozhovory v exilu. Údaje z exilu a z jeho cest ukázaly, že nedostatek potravin postihoval velmi mladé, starší a městské pracovníky, kteří neměli vazby na stranu, vládu nebo armádu. Následující údaje jsou jednou z metod odhadu počtu obětí v Severní Koreji. Zdá se, že nedostatek potravin zasáhl v roce 1997, tedy před omezením dodávek mezinárodní potravinové pomoci, nejsilněji nejzranitelnější skupiny obyvatelstva. Proto Kirk uvedl rozmezí odhadů od 300 000 do 800 000 zemřelých ročně, s vrcholem v roce 1997. To by znamenalo, že celkový počet mrtvých v důsledku nedostatku potravin v Severní Koreji v letech 1995–1998 činil 900 000 až 2 400 000 (Kirk 1998).

- 5) C. Bertini, bývalá výkonná ředitelka Světového potravinového programu, uvedla, že oficiální představitelé Korejské lidově demokratické republiky v roce 1999 oznámili, že severokorejsí obyvatelé umírali hlady ve vysokém počtu, ačkoliv jimi uváděná čísla jsou mnohem nižší, než jsou čísla odhadovaná mezinárodními odborníky. Severní Korea uvedla, že během období hladomoru zemřelo 220 000 lidí (Crossette 1999).¹⁵

¹⁵ Crossette, Barbara. 1999. Korean Famine Toll: More Than 2 Million. *The New York Times*. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1999/08/20/world/korean-famine-toll-more-than-2-million.html>.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zaměřeni se na klíčové aspekty vlády Kim Čong-ila a jejich mnohostranné dopady na severokorejskou společnost i mezinárodní společenství. Zkoumáním těchto aspektů jeho vlády, hospodářské politiky, vojenského vývoje, diplomatických strategií a mezinárodních vztahů si tato studie kladla za cíl osvětlit vnitřní fungování severokorejského režimu v tomto období Korejské lidově demokratické republiky v letech vlády Kim Čong-ila, tedy od druhé poloviny 90. let do roku 2011. Na jeden z aspektů, který ovlivnil KLDŘ během prvních let Kim Čong-illovy vlády, byl kladen zvláštní důraz v praktické části této práce, a to na přírodní katastrofy, které zapříčinily rozsáhlé hladomory v této zemi.

Po převzetí vlády a nastavení vládních mechanismů Kim Čong-ila, začala role severokorejské armády nabývat na důležitosti, a to především prostřednictvím politiky *songun*, jež představovala „armádu na prvním místě“. Severokorejská armáda a její potřeby se tak staly prioritními pro severokorejský režim. Mimo jiné se stala klíčovým prvkem při vývoji a realizaci jaderných zbraní, programů a také se stala prostředkem k řešení problémů, kterým během tohoto období KLDŘ čelila.

Severokorejský režim byl i nadále obkloповán kultem osobnosti uctívajícím Kim Čong-ila i jeho otce, a severokorejská propaganda, jež hrála klíčovou roli v udržování Kimovy moci, jej prezentovala jako bezchybného. Propaganda se za vlády Kim Čong-ila řídila ideologií *čuče*, jež byla šířena již za vlády Kim Il-songa a představovala všezahrnující myšlenkový systém KLDŘ a jejího obyvatelstva.

Počátek Kim Čong-illovy vlády doprovázely vážné ekonomické potíže severokorejského režimu v podobě přírodních katastrof a nedostatku potravin, které vedly k rozsáhlým hladomorům, jež měly za následek vážné škody na životech severokorejského obyvatelstva. KLDŘ se za Kimovy vlády snažila tyto ekonomické potíže eliminovat prostřednictvím reform, které však pro zemi a její ekonomiku nebyly v dlouhodobém horizontu úspěšné.

Společným cílem Korejské lidově demokratické republiky, Korejské republiky, Spojených států amerických a Čínské lidové republiky bylo dosažení míru mezi oběma Korejemi a nastolení stability na Korejském poloostrově. S rozvíjejícími se jadernými programy Korejské lidově demokratické republiky usilovaly tyto země o naplněný společného cíle prostřednictvím dohod a jednání, která však skončila neúspěchem.

Seznam použité literatury

Odborné publikace a knihy

Ahn, Christine. 2005. *Famine and the Future of Food Security in North Korea*. Oakland: *Institute for Food and Development Policy / Food First. Policy Brief 11*.

Almusam, Sultan. 2016. Analyzing the Use of Propaganda in North Korea. *International Journal of Social Science and Humanities Research* 4(2). ISSN 2348-3164.

Ballbach, Eric J. 2017. North Korea's Engagement in International Institutions: The Case of the ASEAN Regional Forum. *International Journal of Korean Unification Studies* 26(2). ISSN 1229-6902.

Cha, Victor. 2012. *The Impossible State: North Korea, Past and Future*. HarperCollins Publishers. ISBN 978-0-06-199850-8.

Chiang, Min-Hua. 2022. *The Political Economy of North Korea: Domestic, Regional, and Global Dynamics*. Lynne Rienner Publishers. ISBN 9781955055451.

Freeman, Carla P. 2015. *China and North Korea: Strategic and Policy Perspectives from a Changing China*. The United States: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-45565-9.

Goodkind, Daniel, and West, Loraine. 2001. The North Korean Famine and Its Demographic Impact. *Population and Development Review*, 27(2). Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2695207>

Gu, Guoliang. 2015. China's Policy Towards the DPRK's Nuclear and Missile Programs. In: Freeman, Carla P. *China and North Korea: Strategic and Policy Perspectives from a Changing China*. The United States: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-45565-9.

Katona-Apte, Judith a Mokdad, Ali. 1998. Malnutrition of Children in the Democratic People's Republic of North Korea. *The Journal of Nutrition*, 128(8). ISSN 0022-3166.

Kirk, Mark. 1998. Mission to North Korea and China, August 11–23. (report prepared for the International Relations Committee of the U.S. House of Representatives).

Lankov, Andrei. 2013. *The Real North Korea: Life and Politics in the Failed Stalinist Utopia*. United States of America: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-996429-1.

Lee, Hyo-young. 2022. Cooperation with South Korea. In: Chiang, Min-Hua. *The Political Economy of North Korea: Domestic, Regional, and Global Dynamics*. Lynne Rienner Publishers. ISBN 9781955055451.

Lee, Sangsoo. 2022. Economic Transformation Under Kim Jong Il. In: Chiang, Min-Hua. *The Political Economy of North Korea: Domestic, Regional, and Global Dynamics*. Lynne Rienner Publishers. ISBN 9781955055451.

Lee, Suk. 2005. *The DPRK Famine of 1994–2000: Existence and Impact*. Seoul: Korea Institute for National Unification.

Lim, Jae-Cheon. 2015. *Leader Symbols and Personality Cult in North Korea: The Leader State*. Routledge. ISBN 978-1-138-83142-1.

Li, Nan. 2015. A Strategic and Emotional Partner: China and Its Food Aid to North Korea in the Twenty-First Century. In: Freeman, Carla P. *China and North Korea: Strategic and Policy Perspectives from a Changing China*. The United States: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-45565-9.

Park, Soo-Bin. 2004. *The North Korean Economy: Current Issues and Prospects*. Department of Economics, Carleton university.

Reed, Edward P. 2005. The Role of International Aid Organizations in the Development of North Korea: Experience and Prospects. *Asian Perspective*, 29(3). Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42704514>

Scobell, Andrew. 2006. *Kim Jong Il And North Korea: The Leader And The System*. Strategic Studies Institute, US Army War College. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/resrep11478>. ISBN 1-58487-235-7.

Seth, Michael J. 2010. *A Concise History of Modern Korea: From the Late Nineteenth Century to the Present*. United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 978-0-7425-6712-2.

Stangarone, Troy. 2022. Relations with the United States. In: Chiang, Min-Hua. *The Political Economy of North Korea: Domestic, Regional, and Global Dynamics*. Lynne Rienner Publishers. ISBN 9781955055451.

Yang, Xiu. 2015. China's Role and Its Dilemmas in the Six-Party Talks. In: Freeman, Carla P. *China and North Korea: Strategic and Policy Perspectives from a Changing China*. The United States: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-137-45565-9.

Internetové zdroje

Crossette, Barbara. 1999. Korean Famine Toll: More Than 2 Million. *The New York Times*. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1999/08/20/world/korean-famine-toll-more-than-2-million.html>.

Defense Intelligence Agency. 2021. *North Korea Military Power: A Growing Regional and Global Threat*. Dostupné z: www.dia.mil/Military-Power-Publications.

Fuhrman, Eli. 2021. 3.5 Million Dead: How North Korea Literally Starved to Death in the 1990s. Dostupné z: <https://nationalinterest.org/blog/korea-watch/35-million-dead-how-north-korea-literally-starved-death-1990s-190454>

Haggard, Stephan. Noland, Marcus. 2010. *The Winter of Their Discontent: Pyongyang Attacks the Market*. Peterson Institute for International Economics. Dostupné z: <https://www.piie.com/sites/default/files/publications/pb/pb10-01.pdf>

Institute for Far Eastern Studies, Kyungnam university. The Center for International Cooperation for North Korean Development. South Korea's Blueprint for Expansion of Inter-Korean Relations. Dostupné z: https://www.hri.co.kr/upload/board/NK_Brief_060718_2.pdf

KBS World. 2022. Markets in N. Korea. Dostupné z: http://world.kbs.co.kr/service/contents_view.htm?lang=e&board_seq=418540

KBS World Radio. Korean Peninsula A to Z. North Korean leader. Dostupné z: https://world.kbs.co.kr/special/northkorea/contents/archives/supreme_leader/kim_il_sung.htm?lang=e

Korea Peace Now. A History of Relations Between the United States and North Korea. Dostupné z: <https://koreapeacenow.org/resources/a-history-of-relations-between-the-united-states-and-north-korea-2/>.

Natsios, Andrew. 1999. The Politics of Famine in North Korea: Special Report. Washington, D.C.: United States Institute for International Peace. Dostupné z: <https://www.usip.org/publications/1999/08/politics-famine-north-korea>.

Petera, Lucie Lydia. 2024. Jak vypadá oficiální propaganda Severní Koreje? Dostupné z: <https://fakescape.cz/jak-vypada-oficialni-propaganda-severni-koreje/>